

Lundegård III
NÆM 2006:133C
KUAS FOR 2003-2123-1036

05.07.03

Fensmark Sogn
Tybjerg Herred
Storstrøms Amt (tidl. Præstø)

Beretning for arkæologisk undersøgelse

af bopladsaktiviteter i form af kogestensgruber forbundet med grøft
Brandgrav? yngre bronzealder (ca. 500 f.Kr.)

Daglig leder og beretningsansvarlig:
Cand. mag. Birgitte Borby Hansen

2006

Indholdsfortegnelse

Abstract	2
Undersøgelsens forhistorie	3
Administrative data	3
Øvrige data	3
Topografi, terræn og undergrund	3
Målesystem.....	4
Udgravningsmetode	4
Undersøgelsens resultater.....	4
Sammenfatning.....	5
Anlægsliste	7
Anlægsbeskrivelse.....	7
Fundliste og -beskrivelse.....	8
Tegningsliste	9
Fotoliste.....	9
Litteratur.....	9

Bilag

Placering af undersøgte område
Undersøgte felt

Abstract

Ved forundersøgelse af kommende udstykningsområde blev der hen over en markant bakke påtruffet anlæg som afstedkom en mindre udvidelse på ca. 325 m². Her fandtes flere spredte kogestensgruber samt en ca. 12 meter lang række af 4 kogestensgruber forbundet af en grøft, der sammen med gruberne danner en sammenhængende anlægsstruktur. En mulig kremeret grav med brændte benstumper samt keramik fra sen yngre bronzealder ca. 500 f.Kr. lå nær ved rækken. Store kogestensgruber i søgegrøften nord for feltet indeholder dyreben og keramik fra ældre jernalder ca. Kr.f. Dateringen af rækken med kogestensgruber kan sandsynligvis placeres indenfor denne tidshorisont. Der afventes resultater af C-14 prøver. Sammenhængen mellem kogestensgruber og urnegrave er kendt fra andre danske lokaliteter. Dog kendes der p.t. ikke paralleller m.h.t. kogestensgruber forbundet af en grøft.

Undersøgelsens forhistorie

Undersøgelsen var foranlediget af en større byggemodning på jorder, der er solgt af gårdejer John Johannesen, Lundegård, til den private bygherre Peter Høpfner, Høpfner A/S, København K. Der er projekteret et stort boligområde til parcelhus- og rækkehusbebyggelse på braklagt landbrugsområde nord for Lundegård.

Efter aftale med bygherren udførtes en omfattende prøvegravning på hele området (jf. rapport for NÆM 2006:133). Det kuperede landskab bød på flere på forhånd topografisk oplagte lokaliteter. I to tilfælde udvirkede prøvegravningen egne udvidede undersøgelser, nærværende samt Lundegård I (NÆM 2006:133A).

Ved grøft 11 fandtes på en markant kuplet bakke i en lille feltudvidelse flere kogestensgruber, deraf fire omtrent på række og tilsyneladende forbundet af en muldet grøft. I et lille sodet fyldskifte sås keramik.

Da fundstedet ville blive direkte berørt af anlægsarbejder, blev der foretaget en udvidet undersøgelse.

Administrative data

Administrativ korrespondance: se museets sag NÆM 2006:133.

Undersøgelsen blev foretaget af NÆM og bekostedes af bygherren, Peter Høpfner, jf. Museumsloven. Maskinkraft blev stillet til rådighed af bygherren. Beretning og genstande opbevares på NÆM.

Øvrige data

Undersøgelsen udførtes på udvalgte dage indenfor d. 20/9-5/10 2006. Daglig leder var cand. mag. Birgitte Borby Hansen (BBH), Næstved Museum, en del af tiden assisteret af BA Kim Christoffersen (KC), Næstved Museum (NÆM). 25-29/9 deltog skolepraktikant Theis Friis (TF) fra Holmegårdsskolen, Fensmark.

Mulden blev afrømmet med en New Holland rendegraver med 180 cm rabatskovl, fra PI Entreprenørfirma A/S, Gadstrup. Maskinfører var Peter. Bygherre er Peter Høpfner, daglig formand Flemming Jensen.

Vejret

Det varme og tørre vejr fortsatte ind i september med mange soldage og mellem 16-23 grader. Fra starten af oktober faldt temperaturene til mellem 12-15 grader, ofte diset, stille og mildt, perfekt gravevejr med godt lys.

Formidling

Formidling for skoleklasse 3A fra Holmegårdsskolen på området d. 26/9 2006. De lærte om kogestensgruber og kvitterede med tegninger af deres opfattelser. Klassen har ligeledes modtaget en CD med fotos fra deres besøg, optaget af praktikant Theis Friis.

Topografi, terræn og undergrund

Området nord for Lundegård er præget af et kuperet landskab, med adskillige små og store bakker og plateauer, omgivet af nu opfyldte og delvist bortdrænede mosehuller, vandløb og søer, der endnu nogle steder kan ses som lavninger i terrænet. De opfyldte vådhuller blev påtruffet i stort tal over hele området. Undergrunden præges af stiv sandet gullig ler, oftest meget fyldt med sten og flintknolde. Stedvist ses grusede og sandede partier.

Udgravningsfeltet var placeret midt på højeste punkt på en kuplet bakke, som lå i den nordøstligste del af forundersøgelingsområdet, tæt på bebyggelsen langs Platanvej. Denne markante højde udgjorde tillige højeste punkt i hele området. Direkte øst for højden falder terrænet forholdsvis stejlt ned mod nuværende vådområde.

Målesystem

Der er ikke anvendt noget overordnet målesystem. Feltet er indmålt ud fra udlagte målesøm stedfæstet med håndholdt GPS (WGS 84; Koordinatliste ved originalmaterialet). Målepunkterne dannede udgangspunkt for en linie, hvorfra et lokalt retvinklet målesystem kunne udlægges. LMK=Landmark, GPS position.

Udgravningsmetode

Ved registreringer anvendtes almindelige skovle, spader, skelskeer, tommestokke, metalmålebånd o.l. Der blev gjort optegnelser på papir i notesbog samt på tegneplast. Feltet er tegnet i forhold til målesøm indmålt med GPS. Der blev taget fotos i sort/hvid 24x36 samt digitale farvefotos. Fundne anlæg er tildelt en anlægsbetegnelse via arabertal. Anlæg blev snittet og nærmere undersøgt (se anlægsliste og-beskrivelse, samt tegningsliste).

Undersøgelsens resultater

Arealet var kraftigt afpløjet stort set overalt. Gennem de sidste fire år er der pløjet med en stor 4-furet vendeplov "Overum Excelsior", der har trukket muld ned i undergrunden. Der sås op til 40 cm brede furer i leret. På selve bakken hvor denne undersøgelse fandt sted sås kun meget tyndt pløjelag.

Grøft 11 – generel beskrivelse af hele søgegrøftens indhold, fase 2, fra syd mod nord

Stenet flintholdig ler. På markant kuplet bakke i feltudvidelse sås flere kogestensgruber, deraf fire omtrent på række forbundet af en muldet grønne. Et lille sodet fyldskifte med keramik og brændte ben. Flere af kogestensgruberne i grønne mod syd er velbevarede. Et område med stensamling i muld med sodede partier ses i syd. Allernordligst sås to større muldede gruber med brændte sten og keramik (A 186 og 187, se rapport for forundersøgelsen). Sodet fyldskifte ved stor sten samt en muldet grube.

Det udvidede felt

Midt på den kuplede bakke blev der udvidet til et felt på ca. 325 m², fordelt indenfor ca. 16 x 19 meter. På feltet kunne der ses 12 anlæg (A 184,185,195-204). Østligt på feltet lå to enkeltvis placerede anlæg, en kogestensgrube (A 184) samt en sodet nedgravning, muligvis resterne af en kogestensgrube (A 195). På feltets vestlige del lå en anden enkeltvis placeret kogestensgrube (A 196) samt en anden sandsynlig rest af samme type (A 198).

Mulig brandgrav

På feltets sydvestlige del fandtes en lille sodet nedgravning med trækul (A 197). I overfladen lå en del skår af et lerkar. Skårene synes at stamme fra et kar med let rundet karprofil, sandsynligvis et tøndeformet kar, med sandpapirsagtig karside (x 22). Et stykke under randen er karret forsynet med en rundtløbende vandret påsat glat liste med tagrygformet tværsnit. Netop denne liste samt karrets form og godstype kan datere anlægget indenfor yngre bronzealder sidste del (periode VI, ca. 700-500 f.Kr.), sandsynligvis den allerseneeste del tæt på 500 f.Kr.. I fylden lå også lidt hvidbrændte benstumper (x 23), samlet i lille koncentration (2).

Der kan evt. være tale om en lille brandgrave; en analyse af benene kan sandsynligvis afgøre, om disse stammer fra menneske eller dyr. Brandgravskikken er eneherskende i Sydsandinavien i hele den yngre bronzealder (ca. 1000-500 f. Kr.).

Nyere anlæg

Nordligst på feltet fandtes to muldede nedgravninger med affald, nok gravet ned indenfor de sidste 50 år (A 203 + 204). Nyere nedgravninger havde desværre også forstyrret forhistoriske anlæg (se nedenfor).

Kogegruberække med tilhørende grøft

Midt på feltet kunne sås fire kogestensgruber (A 185, 200-202) placeret med jævn indbyrdes afstand på en lille ca. 12 meter lang, øst-vest orienteret række. Afstanden mellem gruberne var fra øst hhv. 3,5 m, 1 m og 3,5 meter. Gruberne synes som noget specielt at være forbundet med en muldet grøft, ca. 50-75 cm bred.

Ved at afrense gruberækken med ske og grave fire ”snitkasser” kunne det ses, at både gruber og grøft var forstyrret af tre nyere nedgravninger, med samme fyld som affaldsgruberne A 203 og 204. Forstyrrelserne kan derfor være fra samme tidsrum (T 29). Det var dog muligt at erkende både kogestensgruber og grøft flere steder.

Den østligste kogestensgrube (A 200) på ca. 100 x 150 cm var 14-40 cm dyb og syntes at have sammenhæng med en lav og her dårligt bevaret og delvist forstyrret muldet grøft med lidt trækulstumper. Grøften fortsatte hen mod den næste kogestensgrube (A 185), dårligt bevaret, ca. 100 x 100 cm, ca. 20 cm dyb. Gruben syntes at hænge sammen med grøften på begge sider og syntes at bestå af den samme muldede fyld med lidt brændte sten og lidt hvidbrændt flint; heller ikke denne grube kunne sikkert adskilles fra grøftens fyld; grøften var også her 20 cm dyb.

Grøften fortsatte hen mod næste grube (A 201), ca. 100x175 cm, ca. 28 cm dyb. Denne grube kunne adskilles fra grøftforløbet, idet den sås at skære grøften, her bestående af muldet fyld med lidt trækul og lidt brændt ler, ca. 30 cm dyb.

Videre fortsatte grøften hen mod den sidste grube i rækken, A 202, undervejs dog forstyrret af to moderne nedgravninger, der også forstyrrede A 202's sammenhæng med grøften. A 202 var ca. 90 cm i diameter og ca. 22 cm dyb. Gruben indeholdt et retoucheret flintafslag, et flintafslag med efterbehandlet æg til brug som et lille skærende eller skrabende redskab.

Ca. 1,5 meter fra A 202 kunne der ses en rundet muldet nedgravning af samme størrelse som de andre kogestensgruber. Da anlægget lå på samme række og med omtrent samme afstand som de øvrige, har formentlig indgået i rækken af anlæg. A 202 bestod dog kun af muld og viste ingen tegn på brug som kogestensgrube.

Der synes således at være tale om en lille øst-vest orienteret række med i alt fire kogestensgruber. Gruberne synes at have haft forbindelse med en lavbundet muldet grøft på 50-75 cm's bredde, 20-30 dyb. Grøften indeholdt tildels samme materiale som gruberne. Dog var den svagere muldet og med kun lidt trækul og evt. lidt brændt ler. Kun ét sted kunne det ses, at en grube var anlagt oveni grøften, ved de øvrige gruber kunne stratigrafien vanskeligt erkendes. Der er derfor mulighed for at gruberne er anlagt enten efter at hele grøften er anlagt eller delvist samtidig med denne. Det er imidlertid klart, at grøft og gruber indgår i samme sammenhængende anlægsstruktur. Grøftens funktion i forhold til gruberne er uvis, men må indgå i samme handlinger omkring gruberne. Der fandtes ingen daterende oldsager i gruberne. Det var muligt at tage trækulsprøver fra to af gruberne (A 185 og 202) hvilket forhåbentlig kan datere disse ud fra C-14.

Dateringer og kontekst

Det skal nævnes at der også i grøften syd for feltet fandtes kogestensgruber (A 182, 183). To store gruber med kogestensfyld, dyreben og keramik i grøften nord for feltet (A 186, 187) kan også have forbindelse til feltets gruber. Disse gruber i den nordlige del af feltet lå dog udenfor den del af arealet der ville blive berørt af anlægsarbejde, og derfor ikke undersøgt yderligere. Keramik fra disse synes at skulle placeres indenfor tidlig ældre jernalder (ca. Kr.f.). C-14 dateringer vil forhåbentlig vise om feltets kogestensgruber er samtidige med dette.

Den lille mulige brandgrav med keramik fra yngre bronzealder (ca. 500 f.Kr.) kan dog også angive disses datering, idet kogestensgruber findes indenfor hele denne periode, både enkeltvis, i små samlinger og på rækker. Der kendes også andre danske lokaliteter med en kontekst mellem brandgrave fra yngre bronzealder og kogestensgruber samt store kogestensgruber med dyreben (Henriksen 2005).

Kogestensgruberne, de store gruber med keramik og dyreben samt den lille mulige brandgrav her ved Lundegård indgår derfor højst sandsynligt i samme kontekst.

Sammenfatning

Ved forundersøgelse forud for byggemodning nord for Lundegård blev der påtruffet flere kogestensgruber, hvoraf nogle så ud til at danne en række. Der blev derfor foretaget en lille udvidelse på ca. 325 m², hvorved der fremkom i alt 12 anlæg. Da der skulle foretages anlægsarbejder direkte på stedet, blev der foretaget en udvidet undersøgelse.

Der blev undersøgt fire enkeltliggende, spredte kogestensgruber og sandsynlige rester af andre tilsvarende. Fire kogestensgruber dannede en øst-vest orienteret lille række på ca. 12 meters samlet længde. Gruberne var forbundet med en muldet grøft med omtrent samme fyld som kogestensgruberne, lidt trækul men dog næsten ingen skørbrændte sten. Rækken var delvist forstyrret af nyere nedgravninger, men det var delvist muligt delvist at erkende de stratigrafiske forhold mellem grøft og gruber. Disse er anlagt dels oveni dels samtidig med grøften, hvorfor grøft og gruber danner en sammenhængende anlægsstruktur.

Udtagne trækulsprøver til C-14-datering kan forhåbentligt datere disse tilsyneladende fundtomme gruber. En lille nedgravning i nærheden af rækken, en mulig kremeret grav, indeholdt brændte benstumper samt keramik der kan dateres til sen yngre bronzealder ca. 500 f. Kr. Store gruber i søgegrøften nord for rækken indeholder dyreben og keramik fra ældre jernalder ca. Kr. f. Dateringen af den lille række med kogestensgruber forbundet med en grøft kan sandsynligvis placeres indenfor denne tidshorisont. Sammenhængen mellem kogestensgruber og urnegrave er kendt fra andre danske lokaliteter. Undertegnede har dog ikke tidligere set kogestensgruber forbundet med en grøft og vil fremover være opmærksom på fænomenet. Der kan ikke umiddelbart findes paralleler i litteraturen.

Anlægsliste

Anlæg	Grøft/Felt	Tegning	LMK	Type
184	11	18,27	083	Kogestensgrube
185	11	16,27,29	084	Kogestensgrube
195	11	18,27	282-283	Kogestensgrube?
196	11	16,17,18,27	282-283	Kogestensgrube
197	11	16,17,27	282-283	Sodet fyldskifte med skår
198	11	17,27	282-283	Kogestensgrube?
199	11	17,27,29	282-283	Muldplamager
200	11	16,27,29	282-283	Kogestensgrube
201	11	16,17,28,29	282-283	Kogestensgrube
202	11	17,28,29	282-283	Kogestensgrube
203	11	16,17	282-283	Moderne affaldsgrube
204	11	16	282-283	Moderne affaldsgrube

Anlægsbeskrivelse

Anlæg 184

Sodet anlæg tæt pakket med skørbrændte flintsten, sten og skærver, 100x130 cm. Kogestensgrube, velbevaret. Profilsnit viser en jævn nedgravning ca. 32 cm dyb, af grå til gråbrun svagt muldet leret grus, sodet i plamager. En del sten- og flintknolde i fylden, få virker sodede eller varmpåvirkede (1). Undergrund af grågul til gulbrun leret grus (2).

Anlæg 185

Kogestensgrube (del af "række"). Snit 2: Profilsnit viser en jævn nedgravning ca. 20 cm dyb, af gråbrun til gulbrun leret muld, spættet med pletter af undergrundssand og -ler, stenfyldt, enkelte er skørnede, lidt hvidbrændt flint (1). Der ses et tyndt lag af sodet sort leret muld med nogle trækulsstykker (2); øverst ses en moderne muldet forstyrrelse (3). Afgrænsningen mod grøft er vanskelig erkendbar (se også T 29). Undergrund er gulbrun sandet ler (4).

Anlæg 195

Sodet plet. Profilsnit viser en jævn nedgravning af grå til gråbrun leret grus, en del små marksten, ingen virker ildpåvirkede, svagt sodede små spredte pletter (1). Kogestensgrube?

Anlæg 196

Sodet plet. Profilsnit viser jævn nedgravning ca. 12 cm dyb, af gråbrun leret muldet grus med sodede pletter og få skørnede stenstumper. Undergrund er gulbrun leret grus med sten (2). Kogestensgrube.

Anlæg 197

Sodet fyldskifte. Profilsnit viser lille rundet nedgravning ca. 50 cm bred, 20 cm dyb, af gråbrun leret gruset muld med pletter af sodet fyld og trækul (1). I overfladen lå en del skår af kar fra YBA per. VI (x 22) samt lidt brændte ben (x 23), samlet i lille

koncentration (2). Der kan evt. være tale om en lille brandgrav, hvorfor benene bør undersøges.

Anlæg 198

Sodet plet. Profilsnit viser jævn nedgravning af gråbrun gruset muld med svage sodpletter og lidt opløste sten (1). Undergrund er lyst gulbrunt stenet leret grus (2). Kogestensgrube?

Anlæg 199

Kogestensgrube?. Snit 5: Profilsnit viser, at der ikke er noget bevaret af en evt. grube, der ses kun undergrundsvariation med muldpletter, hvilket indskrænker "rækken" til kun fire stk.

Anlæg 200

Kogestensgrube. Snit 1: Profilsnit A viser en rundet nedgravning ca. 40 cm dyb, af mørk gråbrun muld, leret og sandet, med sort- og skørbrændte sten, lettere sodet mod bunden (1), med partier af gråbrunt sandet ler, lettere muldet (2). Profilsnit B viser en meget lav nedgravning ca. 14 cm dyb, uregelmæssig, af gråbrunt sandet ler, lettere muldet, med trækulsstumper og sodet mod overfladen (1). Der er en svagt erkendbar sammenhæng mod dårligt bevaret grøftforløb af gråbrunt sandet ler, lettere muldet (2). Undergrund er gulbrunt sandblandet ler (3).

Anlæg 201

Kogestensgrube. Snit 3: Profilsnit viser en rundet nedgravning ca. 28 cm dyb, bestående af gråbrun til gulbrun leret muld, spættet med undergrundsler, stumper af skørnede sten og lidt trækulsstumper, svagt sodede pletter (1). Anlægget tolkes som en kogestensgrube, der er gravet ned i kanten af grøftforløb (se T 29), bestående af gråbrun leret spættet muld med lidt trækulsstumper og nister af rødbrændt ler mod bunden, ca. 30 cm dyb (2).

Anlæg 202

Kogestensgrube med flintafslag (x 32). Snit 4:
 Profilsnit viser en fladbundet nedgravning ca. 22 cm dyb, bestående af kraftigt sodet leret muldet grus med afsprængte ildskørnede sten, trækul ses især langs bunden (2). Anlægget tolkes som en Kogestensgrube, der sandsynligvis også har været forbundet med grøft (se T 29); dog er anlægget forstyrret af moderne muldet nedgravning (1).

Anlæg 203

Moderne affaldsgrube med rester af gammelt tekstil, liggende direkte på undergrundsgrus.

Anlæg 204

Moderne affaldsgrube med rester af malerbøtter, konserverdåser, spanderinge, slagteknogler.

Fundliste

Fundnr.	Anlæg	Grøft	Art
22	197	11	Et bundskår og ca. 50 sideskår og stumper af fintmagret, hårdtbrændt let buet kar med sandpapirsagtig overflade; et stykke under randen ses en tagrygformet omløbende glat liste. YBA per. VI
23	197	11	Hvidbrændte ben, enkelte små stumper.
24	203	11	Gammelt tekstil (moderne)
30	185	11	Trækulsprøve
31	202	11	Trækulsprøve
32	202	11	Fladt bredt flintafslag med cortex, med svag retouche på ene langside, 4,5x5,5 cm.

Trækulsprøver

2006:133C, Lundegård III (felt 11): x 30, A 185 – Kogestensgrube

2006:133C, Lundegård III (felt 11): x 31, A 202 – Kogestensgrube

Tegningsliste

Nr.	Type	Skala	Anlæg	Grøft	Initialer
16	Plan	1:50	185,195,196,200,201,203,204	11	TF/BBH
17	Plan	1:50	196-199,201-203	11	TF/BBH
18	Plan	1:50	184,195,196	11	TF/BBH
27	Profil	1:20	182-185,195-200,207,244	11	KC, BBH
28	Profil	1:20	187,201,202(11),237,239(47)		KC, BBH
29	Plan	1:50	185,199-202	11	BBH

Fotoliste

Billednummer er nummerangivelse på kameraets tæller. Alle optagelser er ved BBH.

Film 1 – 100 ASA sort/hvid Olympus

Nr	Objekt	Set fra	Dato
30-31	A 200	øst	5/10
32-33	"Gruberække" grøft 11	øst	5/10
34	Vestlige del af "gruberække" grøft 11	sydvest	5/10
35-36	"Gruberække" grøft 11	sydvest	5/10

Film – digital farve Canon

Billednummer er billedfilens redigerede nummer.

Nr	Objekt	Set fra	Dato
-36	A 200	øst	
-37	"Gruberække" grøft 11	øst	5/10
-38	"Gruberække" grøft 11	sydvest	5/10

Litteratur

- Borby Hansen, B. 2004: Kogestensgruber – almindelige med mystiske! Liv og Levn 18. Næstved Museum.
- Gustafson, L., Heibreen, T., Martens, J. 2005: De gåtefulle kokegroper. Kokegropseminaret 31. november 2001. Varia 58. Kulturhistorisk Museum Fornminneseksjonen. Oslo.
- Henriksen, M. B. 2005: Danske koge-gruber og koge-grubefelter fra yngre bronzealder og ældre jernalder. I: Gustafson, L., Heibreen, T., Martens, J. 2005: De gåtefulle kokegroper. Kokegropseminaret 31. november 2001. Varia 58. Kulturhistorisk Museum Fornminneseksjonen. Oslo.
- Jensen, J. Danmarks Oldtid bd. 1-3
- www.dkconline.dk

NÆM 2006:133C

Lundegård III, Fensmark

